

Lopšinių ir žaidimų terapinė vertė

JURGA SADAUSKIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

ANOTACIJA. Straipsnio objektas – tradicinis vaikų folkloras, jo terapiniai aspektai. Į lopšinių, dainelių ir vaikų žaidimų tekstus ir jų atlikimo situacijas žiūrima šiuolaikinės psichoterapijos požiūriu, vertinama, kiek tradicinė tautosaka vaikams buvo tinkama ir yra taikytina kaip psichoterapinė ir ugdomoji priemonė.

RAKTAŽODŽIAI: lopšinė, žaidinimas, folkloro terapija, tarpinis objektas, mama ir vaikas.

TEORINĖS PRIELAIDOS

Kalbėti apie vaikų folkloro terapinę vertę yra rimta priežastis¹. Folkloras lydėjo ir vis dar tebelydi vaikus pačioje asmenybės formavimosi pradžioje, kai vaikas tik pradeda suvokti save ir aplinką. Lopšinė, žaidinimai ir dainelės daugybę amžių buvo vaiko ir motinos bendravimo būdas, padedantis raminti, ugdyti, linksminti mažąjį žmogų. Šiandien jau esame linkę klausti, ar visa tai buvo perteikiama tinkamai – ar įtaigiai, suprantamai mažamečiui, ar tai atitinka šiandienos supratimą, koks turi būti menas patiems mažiausiems, pagaliau, ar praeities kūryba yra etiška ir morali dabartiniu požiūriu. Tačiau neabejojame, kad folkloras tiek anksčiau, tiek dabar padeda suteikti emocinį komfortą, kuris yra labai svarbus mažamečiui.

Terapinė vertė, kurios galima tikėtis iš vaikų folkloro: 1) mamos ar kito artimojo dainuojamos dainos patenkina mažo vaiko emocinius, intelektualinius, psichofizinius poreikius; 2) deramu būdu formuojamas vaiko santykis su aplinkiniais ir aplinka, taip jam padedama lengviau adaptuotis.

Šiuolaikinės psichoterapijos požiūriu vienas svarbiausių kūdikystėje – saugumo jausmas, ankstyvajame amžiuje tiesiogiai susijęs su motinos (ar kito globėjo)

.....
1 Šiuo atveju *terapijos* terminas vartojamas ne visai tradicine reikšme, nes psichoterapijoje terapija suvokiama kaip asmenybės korekcija, kurios metu siekiama jausenos, mąstymo ir elgsenos pokyčių per sąmoningą santykį su praeitimi, padedant terapeutui ir užmezgus su juo saugų ryšį (Milašiūnas 2008: 35–37). Vaikų folkloras dar nieko nekoreguoja. Jam tenka formuojamasis vaidmuo.

prieinamumu ir situacijos prognozuojamumu (Milašiūnas 2008: 32). Jis formuojasi esant nuolatiniam atliepiančiam ir empatiškam santykiui. Kūdikis savo būsenas ir emocijas išmoksta suvokti tik per motinos emocines reakcijas į situaciją ar vaiko elgesį. Jei motina nesuvokia vaiko poreikių ar reaguoja į juos su nerimu, vaikas patiria besiformuojančių asmenybės bruožų dezintegraciją (Leskauskas 2008: 56). Neišgyventas saugumo jausmas neleidžia vystytis prieraišumui, dėl kurio vaiko sąmonė ilgainiui sukuria *vidinius darbinius modelius*, padedančius funkcionuoti aplinkoje. Tie darbiniai modeliai – tai kognityvinis, jausminis ir elgesio mechanizmas, suformuotas su patirtimi susijusių lūkesčių ir siekiantis užtikrinti saugumo jausmą (Milašiūnas 2008: 32). Apie vaikų folklorą kaip tik šiuo aspektu verta pamąstyti, nes tai yra jo išliekamosios vertės klausimas.

Kita vertus, reikia pripažinti, kad anksčiau dainuojama žodinė kūryba buvo, o su išlygomis ir tebėra pirmasis vaiko susidūrimas su fantazijos ir kūrybos pasauliu. Pirminę sąsają tarp saugumo jausmo ir kūrybiškumo, kurie nulemti motinos (ar kito ugdytojo) vaidmens, nagrinėja Donaldas Woodsas Winnicottas studijoje „Žaidimas ir realybė“. Kalbėdamas apie sąmoningą ir nesąmoningą kūrybiškumą, jis akcentuoja, kad, be vidinės asmeninės kiekvieno žmogaus realybės ir objektyvios išorinės realybės, egzistuoja „tarpinė *patyrimo* sritis“, kuri yra „tarsi poilsio vieta individui, siekiančiam įgyvendinti savo žmogiškąją misiją ir išlaikyti savo vidinį ir išorinį gyvenimus atskirus, tačiau visados susietus tarpusavyje“ (Winnicott 2009: 25). Suaugusiajam tai meno ir religijos sritis, o kūdikystėje – tai „tarpinė būklė tarp kūdikio nesugebėjimo ir augančio gebėjimo atpažinti ir pripažinti realybę“ (ten pat). Šiame procese ypatingas vaidmuo tenka motinai, jos gebėjimui prisitaikyti prie vaiko poreikių ir visiškai juos patenkinti. Neturėdamas asmens, kuris „aktyviai prisitaiko prie kūdikio poreikių“, vaikas „neturi jokių galimybių pereiti nuo malonumo principo [dėl poreikių tenkinimo – J. S.] prie realybės principo arba prie pirminės identifikacijos stadijos“ (ten pat: 36). „Pakankamai gera motina <...> pradeda nuo beveik absoliutaus prisitaikymo prie savo kūdikio poreikių, ir, palaipsniui ir atsižvelgdama į kūdikio augantį gebėjimą kovoti su jos nesitaisykumu prie jo poreikių, ji ima vis mažiau ir mažiau taikytis“ (ten pat: 37). Taigi iš pradžių dovanojusi vaikui magiškos visagalybės iliuziją (dėl motinos globos vaikas vaizduojasi, kad jis pats sukuria galimybę save tenkinti, pavyzdžiui, psichologine prasme kūdikis ima iš krūties, kuri yra jo dalis), vėliau motina ją sugriauna. Frustracijos patirtis kūdikiui naudinga, „nes nepilnas poreikio išpildymas objektus daro realiais“. Pasak autoriaus, pirminis vaiko ir motinos ryšys ir esanti „pereinamoji sritis <...> tarp pirminio kūrybiškumo ir objektyvios percepcijos, paremtos realumo patikrinimu“ (ten pat: 37–39). Taigi vaiko raida yra tarsi nuolatinis frustracijų išgyvenimas dėl iliuzijų žlugimo, kurį autorius metaforiškai vadina „atjunkymu“ (ten pat: 40). Palengvėjimą dėl frustracijų suteikianti tarpinė zona – pirmiausia ryšys su

motina, kiek vėliau papildytas tarpiniais reiškinais ir objektais, dar vėliau – žaidimas, galiausiai – visa kultūros tradicija (ten pat: 41–42).

Kaip tarpinius reiškinius, kurie simboliškai atitinka motiną, mokslininkas mini vaikų mėgstamus objektus – patalynės kampą, žaislus, vilnos gumulėlius ir... pirmuosius garsus bei daineles: „kūdikio vapėjimas ir vyresnio vaiko poreikis pakartoti dainelių ir melodijų repertuarą prieš einant miegoti priklauso tai pačiai pereinamųjų reiškinių sričiai kaip ir naudojimas objektams, kurie nėra kūdikio dalis, tačiau dar nėra ligi galo suvokiami kaip priklausantys išorinei realybei“ (ten pat: 24).

D. W. Winnicottas nesvarsto, kuo dainelė kaip tarpinis objektas kokybiškai skiriasi nuo žaislo, vystyklo ir kt., ar ji geriau malšina nerimą nei kiti daiktai bei elgesio būdai. Vis dėlto, mąstydamas apie kultūrą kaip apie tarpinės erdvės raidos rezultatą, jis tarsi perša mintį, kad lopšinė, žaidinimas nėra tik pramogai ar migdymo funkcijai atliekami kūrinėliai. Kūdikio akimis, tai netgi daugiau nei ryšio ir dėmesio jam liudijimas. Artimo žmogaus dainuojamos dainelės pačiu ankstyviausiu amžiaus tarpsniu priimamos ne kaip kažkas atskira, o kaip to artimiausio žmogaus tąsa, jo buvimo paliudijimas, žmogaus, kurį vaikas suvokia kaip savo dalį. Taip ritmas ir muzikavimas balsu kūdikio sąmonėje tampa jo paties dalimi, o muzikiniai kūrinėliai, labai galimas dalykas, jam simbolizuoja tą tarpinę erdvę, kurioje pasaulis, iliuzija, artimieji ir pats vaikas gali būti nedalomi.

Kadangi tai ne daiktas, ne asmuo, o abstraktesni dalykai, tikėtina, kad dainavimas, taip pat dainų repertuaras, kuris augant vis papildomas (kokybiškai ir kiekybiškai keičiasi forma ir turiniu), įgyja galią būti tarpiniu objektu ir tais atvejais, kai vaikiškieji pereinamieji objektai jau nieko negelbėtų. Jei artimo žmogaus balsas, daina yra vienas iš pereinamųjų objektų, jie turi palengvinti frustraciją ir apskritai realybės patirtį kiekvieną kartą, kai ši per sunki. Anksti – dar iki objektyvios realybės patirties – į gyvenimą atėjusi daina (pirmiausia dainavimas, o ne teksto turinys) ir vėliau gali teikti buvimo pilnatvę, vientisumo pajautą. Tad psichoterapijoje aktualią problemą nagrinėsime tarsi iš kito galo: psichologų teigiama, kad asmens visavertė integracija ir saviraiška, kurią dažniausiai liudija kūrybiškumas plačiąja prasme, yra neįmanoma be saugumo jausmo patirties vaikystėje, o tradicinėje mūsų kultūroje saugumo jausmo patirtis – tikėtina – vargiai įmanomi be folkloro, o ypač – be dainos, kuri, atlikdama tarpinio objekto funkciją, mažina nerimą ir teikia emocinę pusiausvyrą.

LOPŠINĖ IR ŽAIDINIMAS KAIP *TARPINIS OBJEKTAS*

Mažyliams skirtose lopšinėse, dainelėse ir žaidimuose – jų turinyje ir atlikimo situacijose – galima tikėtis rasti tradicinius būdus, kuriais buvo ramunami, guodžiami, linksminami ir ugdomi patys mažiausieji. Šie žanrai bent iš dalies teikia

galimybę matyti, kokį santykį su mažiausiais visuomenės nariais per šimtmečius buvo suformavusi kaimo bendruomenė, tradicinė lietuvių šeima, kaip reiškėsi empatija vaiko atžvilgiu, pagaliau, kokiam santykiui su besiformuojančia asmenybe nukreipia folkloras kiekvieną jauną mamą, močiutę ar kitą šeimos narį. Šiuo atveju suvokiame, kad jis yra verbalizuota santykio su vaiku išraiška, kurios žodinė ritminė forma lemia, kad dainuojamasis folkloras lengviau įsimenamas ir bene geriausiai išlieka atmintyje kaip to buvusio ankstyvojo artimojo santykio liudijimas. Taigi vaikų folkloro atlikimo situacijos ir pats turinys yra tarsi vienas svarbiausių motinos ir vaiko prieraišumo diskursų. Šio diskurso tęstinumas ir gyvybingumas kultūroje mums leidžia matyti, koks buvo nusistovėjęs motinystės, tėvystės vaidmenų kanonas, kuris neabejotinai formavo mūsų senelių ir tėvų elgseną, o iš dalies formuoja ir šiandien.

Tiesa, kalbos, kalbėjimo funkcijos, kaip ir poetinio teksto įtaigos, negalima pervertinti, kol vaikas jų nesupranta. Iki dvejų metų amžiaus vaikui žodžių prasmė dar tikrai nėra svarbiausia. Daina dar neskatina meninės vaizduotės. Ji tėra dėmesio ženklas, raminimas prieš miegą ar žaidinimas, siekiant atitraukti dėmesį nuo dalyko, sukėlusio erzulį – diskomforto kūne ar nepasitenkinimo dėl draudimo, veiklos apribojimo, dėmesio nukreipimo. Sūpavimas, glaudimas ir dainavimas bus pirmieji vaistai nuo diegliukų, sumušimų, alkio, šalčio ir baimės. Rūpestis, atjauta, reiškiami balsu, ritmu, turi nuslopinti ką tik patirtą nesmagumą. Taip, dar nesuprasdamas teksto turinio, vaikas jau žino, kad daina yra atsakas į jo jausmus, kad ja liudijamas asmeniškasis, intymus ryšys. Net ir tada, kai mažametis vaikas jau suvokia žodžių reikšmę, „dabarties ateities patyrimo konstravimas kūdikio ir suaugusiojo yra labiau emocinis neverbalinis nei kognityvinis verbalinis“ (Milašiūnas 2008: 36). Ir kaip tik šis emocinis ikiverbalinis santykis, palankumas ir dėmesys yra esminiai vaiko emocinei intelektinei brandai, nes, kaip teigia transakcinės analizės² kūrėjai, asmens gyvenimo scenarijus susiformuoja dar nemokant kalbėti, o jį kuria paliepipimai, injunkcijos (nežodiniai paliepipimai), elgsenos programa, perimama stebint artimiausius suaugusiuosius kaip pavyzdį (Aleksna 2008: 249). Sutinkant su šiomis prielaidomis, mūsų pagrindinis tyrimo objektas turėtų būti atlikimo situacija, atlikėjo intencija, psichologinės pedagoginės jo nuostatos. Žodinio teksto turiniui tektų mažesnis dėmesys.

Vis dėlto ilgainiui kalba ima brautis į vaiko sąmonę ir atmintį. Dažnai kartojamos dainelės, lopšinės įstringa į atmintį. Kaip rodo asmeninė patirtis, dainelių fragmentai mažamečių vaikų (2–3 metų amžiaus) mieliai atkartojami be jokio tikslingumo, ir dainelių žodžius vaikai „pagauna“ ne vėliau nei aktualųjį žodyną,

.....

2 *Transakcinė analizė* – šiuolaikiška asmenybės psichologijos teorija apie mąstymą, jausmus ir elgesį, kuri pasitelkiama kaip veiksmingas psichoanalizės būdas, padedantis asmenybei bręsti ir keistis (plačiau žr. Aleksna 2008: 237–262).

tai yra šeimos narių vardus, maisto pavadinimus, svarbiausius veiksmažodžius „duoti, imti, eiti, norėti, galėti“ bei kita. Būtent kartojimas, ritmiškumas ir teksto paprastumas lemia, kad bene pirmieji vaiko žodžiai bus kaip tik šių kūrinėlių citatos, iš pradžių sakomos jų nė nesuvokiant, bet su dideliu džiaugsmu.

Galvodami apie kūdikiams skirtą folklorą kaip apie tarpinį objektą, tikimės, jog jis turi motinos pakaitalo ar pratęsėjo požymių: 1) liudija saugą, 2) rodo artimųjų prierašumą ir švelnumą, 3) tvirtina tariamą vaiko visagalybę ir / arba pratina prie nusivylimo dėl visagalybės jausmo praradimo – prie frustracijų. Taip pat tai turėtų būti tekstai, ugdantys tinkamas pažinimo (atpažinimo) reakcijas ir produktyviausius elgsenos modelius. Šiuo atveju žodį „tekstai“ vartoju kiek platesne reikšme (ne vien žodiniai, bet ir neverbaliniai).

Mūsų akiratyje bus suaugusiųjų kurtos dainelės patiems mažiausiems vaikams – iki trejų, ketverių metų amžiaus. Pagal Pranės Jokimaitienės klasifikaciją, tai lopšinės, žaidinimai (mylavimai, kykavimai, maldymai, juokinimai) ir dalis gyvūnijos, nebūtų nuotykių apdainavimų, iš viso puspenkto šimto dainų tipų, turinčių nuo vieno iki keliasdešimties, rečiau – daugiau kaip šimto, variantų (Jokimaitienė 1970: 10)³. Tiriamajam objektui dar derėtų priskirti tokias žanrines grupes, kaip kalbos ar diktijos ugdymui skirti eilėrašukai–skanduotės ir pirštukų pavadinimai. Tad ar turi šie vaikų folkloro žanrai tarpinio objekto požymių?

Jau metus pirmą žvilgsnį į mažiausiems skirtas liaudies lopšines akivaizdu, kad jose vyrauja švelnumo raiška, maksimalus palankumas. Tai atpažįstame iš malonių kreipinių ir daugybės mažybinių epitetų: *puputis, mažutis, karvelėlis, obuolėlis, deimantaitis, sakalaitis...* Ypač jaukiai nuskamba su švelnia ironija tariami *gaištuvėlis, tinginėlis, verksnelis*. Maždaug dešimtyje lopšinių tipų švelnumo raiška pinasi su buities rūpesčių vardijimu, bet palankumo intonacijos išlaikomos.

Ką girdi vaikas pačiose meiliausiose lopšinėse? Savęs apibūdinimą, santykio su savimi nusakymą, gretinimą su aplinkos objektais, dažniausiai su aplinkoje ryškiausiomis, simboliškai prasmingomis detalėmis (su žiedu, obuoliu, rūta), taip pat lyginimą su judančiais, tiek artimoje aplinkoje matomais, tiek mažai pažįstamais gyvūnais.

Nereikėtų stebėtis, kad šių švelniausių lopšinių tužrašyta vos po kelis ar ke-liolika variantų. Tai anaiptol nereiškia, kad paprastos mažražodės lopšinės buvo ne tokios populiarios už kitas – proziškesnes, buitiškesnes, komiškas ar gąsdinančias, mat iš tiesų pats intymiausias santykis yra labai asmeniškasis ir daugiausia momen-tinis. O tokius improvizuotus asmeniškus tekstus ekspedicijose sunku išklausti ir užrašyti. Vis dėlto, jei vertinsime tekstus, pastebėsime, kad iš 102 tipų tik kelios lopšinės negali būti laikomos tiesiogine švelnumo ir meilės išraiška.

.....

3 Nuošalyje paliksime formulines ir kumuliatyvines dainas, kurios pagal sudėtingumą jau skirtinos prie vyresnių vaikų repertuaro.

Ar supimo ir švelnių žodžių pakanka, kad vaikas jaustųsi gerai? Vaikų psichoterapeutė Louise Reid, tirianti vaikų nerimą, konstatuoja: „Baisiausia mažamečiui – būti paliktam vienam, nes jam būtina žmonių apsuptis, kurie yra tarsi gairės šiame per dideliame pasaulyje, kitaip vaikas jaustųsi pasimetęs. Tokia baimė verčia jaudintis dėl galimos atstumties, kai jis liktų atskirtas ir bejėgis“ (Reid 2009: 14). Todėl, pasak mokslininkės, „būtina kūdikį nuolat pakilnoti, nevengti su juo kalbėti, įvairiai bendrauti, kad šis suvoktų šalia jo egzistuojančią tikrovę“ (ten pat: 18). Apie dainų ir pasakų naudą migdant vaikus L. Reid sako: „svarbu užsiimti tokiais dalykais kaip pasakų sekimas ar lopšinių niūniavimas, – jos atitrauks dėmesį [nuo nerimo – J. S.] ir nukreips baimę“ (ten pat: 25). Tačiau dėmesio atitraukimas ir trumpalaikis nerimo slopinimas – ne vieninteliai bendravimo su kūdikiu tikslai. Jam reikalingas nuolatinis saugumo jausmas, kuris puoselėjamas „atkuriant santykius su pačiu savimi ir išmokant gyventi tikrame pasaulyje“ (ten pat: 16). Pačioje ankstyviausioje kūdikystėje svarbiausios sąsajos su pasauliu – artimieji, savo kūno atradimas, pastovių, pažįstamų aplinkos objektų apsuptis. Kaip rašo L. Reid, „nuolat liečiamas mažas vaikas pamažu pradeda suvokti savo kūną, pirmąją sąsają su tikruoju pasauliu“, „žaidimai, kai vaikas išmokomas turįs akis, nosį, burną, galūnes ir kt., taip pat labai padeda suvokti savo kūniškąjį apvalkalą“ (ten pat: 18–19). Lopšinėse galime rasti pastangų užmigdyti per kūno motorikos suvaldymą. Supimas, raminimas, glostymas, liepimas supinama į vieną tekstą, savo retorika artimą užkalbėjimui:

A, mano dušyte, a a a, A, mano mažyti, a a a, Užmik užmik saldžiu miegeliu, a a a. Merk vieną akytę, a a a, Merk antrą akytę, a a a, Užmik užmik saldžiu miegeliu, a a a. Glausk vieną rankytę, a a a, Glausk antrą rankytę, a a a, Užmik užmik saldžiu miegeliu, a a a. Tiesk vieną kojytę, a a a, Tiesk antrą kojytę, a a a, Užmik užmik saldžiu miegeliu, a a a
LTR 78(26).

Tiesa, tai bene vienintelis tokios lopšinės tipas, bet galimas dalykas, kad daug panašių dainelių, kurias dainuojant jungtas raminantis glostymas ir atitinkami žodžiai, ir neužfiksuota. Tą pačią „kūno atradimo“ funkciją turi ir pirščiukų skaičiavimas, įvairūs žaidinimai su rankų judesiais, kėkavimai. Jie visi ne tik tobulina motoriką, bet ir padeda vaikui suvokti atskiras kūno dalis, jų galimybes, lytėjimą ir, pasak psichoterapijos, megzti santykį su realybe.

Be to, kaip teigia L. Reid, labai svarbu, kad vaiko aplinka mažai kistų, kad joje būtų pastovių daiktų, kuriuos vaikas nuolat atpažintų (ten pat: 19). Vaikų repertuaras tarsi savaip dera prie šio poreikio. Dažniausiai jis gana siauras (būdinga, kad vienōs pateikėjos repertuare būna viena ar dvi lopšinės ir tik kelios kitos vaikų dainelės), tad vaikas priprasdamas prie tam tikrų jam skirtų dainelių ir greičiau nurim-

davo. O tie nuolat kartojami tekstai dažnai yra apie čia pat, artimiausioje aplinkoje, pasitaikančius daiktus, matomus darbus, atliekamus veiksmus. Tą patį raminamąjį pastovumo efektą kuria ir lopšinės su linkėjimo, lėmimo motyvu. Tokių kataloge išskirta keliolika tipų. Jose linkima vaikui augti sveikam, greitam, darbščiam; tikimasi, kad senatvėje jis pavaduos tėvus, bus artojėlis, audėjėlė ir t. t.

Vėlyvose, tarpukariu ir vėliau užrašytose lopšinėse jau rasime ir stipresnio vertybinio programavimo pavyzdžių:

A-a a-a mažulėlį, Mažulėlį vaikelėlį, Auk didutis, būk greitutis, A-a a-a a-a a! Užaugo mano sūnaitėlis, Darbininkas artojėlis, Mylės tėvą ir močiutę, Uždirbs jiems seniems duonutę LTR 78(24).

Mik mano mažyti, A-a a-a, Merk abi akyti, A-a a-a, Aš supsiu su daina, A-a a-a. Lietuvoj užgimęs, A-a a-a, Lietuvoj užaugęs, A-a a-a, Vargo valandoje, A-a a-a, Tu iš jos nebėgsi, A-a a-a LTR 3833(146).

Suprantame, kad tokiose lopšinėse atsispindi pirmiausia pačių tėvų lūkesčiai, bet ir mažajam klausytojui labai svarbu išgirsti, kad jo ateitis būsianti tokia pat saugi ir pažįstama, kaip ši diena, o kiek paaugusiam vaikui tokie linkėjimai jau veiks kaip nuoroda renkantis gyvenimo kelią.

Dalyje lopšinių tekstų nerasime tiesioginio palankumo išreiškimo. Jį tegalėtų išduoti atliekančiojo nuotaika, žaismingumas. Patys tekstai skirti linksminti, sudominti. Piešiamas nuotaikingas vaizdas (*A a opapa, zuikis vaiką lingavo* Vk 63, *Neš pelytė saldų miegą* Vk 65, *Atein katins naktavot* Vk 67 ir kt.). Apdainuojami gyvūnėliai palankūs vaikui, juo rūpinasi.

Jau įsitikinome, kad lopšinės puikiai ramina ir teikia saugumo jausmą, tiek liudydamos suaugusiųjų rūpestį, tiek padėdamos vaikui suvokti savo kūną ar atpažinti artimiausius aplinkos objektus. O kaip bus su frustracijomis? Psichoterapijoje teiginiai, kurie turėtų padėti vaikui taikstyti su įvairaus pobūdžio nusivylimais ir nepasitenkinimais, skambėtų maždaug taip: aš ne visada esu šalia, bet tai nėra itin grėsminga; tu nesi visagalys, bet vis tiek gana saugus; jei atsisakau pildyti tavo norus, tai dar nereiškia, kad tavęs nemyliu; nesėkmę, nepasitenkinimą, stygių įmanoma išverti, norų išsipildymo galima palaukti. Vien tik dabartimi gyvenantį mažametį⁴ tokie teiginiai itin stabilizuoja, skatina pasitikėjimą savimi ir artimu žmogumi, malšina perdėtą emocinį jautrumą reaguojant į situaciją, tuo pat metu moko formuoti lūkesčius ateičiai.

.....

4 Pasak L. Reid (2009: 41), „kūdikis iki dvejų metų gyvena vien esamuoju laiku, nežiūrėdamas jau turimos patirties ar to, kas vyks vėliau. Jis dar nesukūręs atspirties taškų, vėliau padėsiančių nutolti nuo apėmusių emocijų“.

Pabandykime atitinkamų teiginių paieškoti vaikams skirtose dainelėse ir žaidimuose. Tiesiogiai išsakytų teiginių, be abejo, nerasime, bet gal kai ką panašaus perteikia meninių vaizdų pasaulis?

Viena dažniausių situacijų, apdainuojamų lietuvių liaudies dainelėse, yra nesėkmė: tai zuikis užmigo, nuo suolo nusprūdo, o jam katinas nukando nosį, tai uodas sumušė sprandą į eglės kamieną ir jau tuoj numirs, tai žvirblis serga, negali skausmu tverti... Netrūksta ir kitokių nesėkmių: daiktų, transporto lūžimas, subyrėjimas, visiškas pražuvimas, smurto patirtis (Vk 212, 231, 234, 236, 245, 246).

Paaugusiam tik juokas dėl tokių hiperbolizuotų ar fantastinių nelaimių, kurių apdainavimas gali išsitęsti net iki keliolikos posmų, o va mažiuokui – visai rimtas dalykas. Greičiausiai tokią dainelę jis išgirs suaugusiųjų raminamas po kokio nesėkmingo judesio – susimušęs ar nupuolęs. Šiuolaikinės psichoterapijos požiūriu, tokio teksto, atliekamo atsiliepiant į vaiko nesėkmę, vertė neabejotina: vaikas turi galimybę įsisąmoninti savo būseną – skausmą, nepasitenkinimą, savigailą ir kartu juos neutralizuoti, perkeldamas kitam herojui. Emocijų įvardijimas ir jų išgyvenimas suaugusiesiems palaikant yra būtinas visavertei vaiko raidai. Būtų galima net daryti prielaidą, kad tokios dainelės padeda geriau suvokti ir kitų jausmus⁵. Taigi apdainuojama gyvūno mirtis neskatinama juoktis iš kito, o labiau leidžia vaikui pasijuokti iš paties nesėkmingo veiksmo ir iš savęs.

Čia galėtų būti užčiuoptas dar vienas momentas. Užsigavęs, nugriuvęs vaikas gali patirti kitų pajuoką ir susigėsti dėl to, kad nemoka deramai judėti erdvėje, kaip tai pavyksta vyresniems namiškiams. Ta dainelės herojaus nesėkmė turi atitraukti vaiką nuo minties, kad jis vienas yra nevykėlis. Kaip tik priešingai, nesėkmės vaikų folklore turi jiems priminti, kad visagalybė – realybei prieštaraujanti nuostata.

Kitas būdingas dainelių bruožas – personifikacija. Vaikui, jo judėjimui ar jo kūno daliai skiriami gyvūniški apibūdinimai: delniuukas virsta pelytės šeimyna, jojimas ant kojos – meškos vežimu ir pan. Kitu atveju gyvulėliai turi žmonių bruožų, dirba žmonių darbus. Toks dvejopas personifikavimas kartais dar sustiprinamas paralelizmo – tampa nebeaišku, kur dainelė, o kur tikrovė, kur gyvulėlis, o kur vaikelis:

*Kėku kėku,
Vežė meška šėku,
Ė kiškutis un vežimo,
Jo vaikučiai nepažino,
Mislijo, ponaitis važiuoja.*

*Kėku kėku,
Vežė meška šėku,
Ė Joniuukas un vežimo,
Jo kiškutis nepažino,
Mislijo, ponaitis važiuoja LTR 4162(170).*

.....
5 Šiuo atveju kalbama apie mentalizaciją – gebėjimą suprasti kitų psichikos būklę ir kitų elgesio prasmę ir lanksčiai į ją reaguoti (Baranauskienė 2008: 324). Šis įgūdis susijęs su motinos (globėjo) vaikui rodoma empatija, jos gebėjimu jausti, suartėti, įsijausti į kitus žmones, kas turės didelės įtakos adaptuojantis bendruomenėje (ten pat: 324–325).

Kai kuriose dainelėse paralelizmas tarp vaiko ir paukščių, žvėrių piršte perša mintį, kad vaikas labai priklausomas nuo aplinkos. Bet ta priklausomybė, ryšys žaismingas, nieko esminga nelemiantis:

*Šarkos varnos pušyje, Ė berniukas lopšyje. Šarkos varnos nunūdo, Ė berniukas nusnūdo.
Šarkos varnos krykščia, Ė berniukas šnypščia. Šarkos varnos nuskrido, Ė berniukas ažmigo*
LTR 4162(91).

Taip lyg netyčiom visas pasaulis tampa žaismės, juokingų atsitikimų ir pasakiškų nuotykių vieta.

Lietuvių tradiciniame folklоре, skirtame patiems mažiausiems klausytojams, veikia daugiausia maži artimos aplinkos gyvūnai: pelelė, katinas, zuikis, šarka, lapė, gaidelis. Daug retesni stambūs gyvuliai, pavyzdžiui, kumelaitė, ar laukiniai žvėrys – vilkas, meška. Tik vienoje dainelėje minimas egzotiškasis žvėrių karalius liūtas. Taigi galima sakyti, kad dainelių herojai yra realiai egzistuojantys kasdienėje vaiko aplinkoje gyvūnai, retsykais pasirodantys vaiko akiratyje ir tikriausiai gluminantys jį savo keistumu, greitumu, vikrumu, neįprastu balsu, judėjimo būdu, kailiu, plunksnomis. Dėl riboto vaiko pažinimo šie gyvūnai jam nėra savaime suprantami, jų buvimas gali kelti ne tik nuostabą, bet ir nerimą. Kita vertus, vaikas negali jų nepastebėti. Pavadindamas ir apibūdindamas gyvūnus, vaikas ima juos prisijaukinti. Lopšinių ir žaidinimų poetika ypač skatina palankų artimą santykį su šiais aplinkos objektais. Gyvūneliai priartinami tiek, kad tampa vaiko poreikių tenkintojais: zuikis vaiką linguoja, pelelė neša miegelį. Personifikuojant gyvūnus, jų keista elgsena tarsi paaiškinama, motyvuojama: šarka ne šiaip čirškia – ji vaikus skaičiuoja... Palygintas su katyte, su karveliu, dobiliuku, vaikas sužino apie tuos objektus kaip esančius šalia, kaip svarbius, gražius, prilygintinus žmogui.

Žiūrint suaugusiojo žvilgsniu, tokia gyvūnijos traktuotė tik stiprina antropocentrinę požiūrį į pasaulį, bet mažam vaikui greičiausiai tokia žiūra tiesiog leidžia ramiai stebėtis ir grožėtis tais gamtos objektais, kurie jam pasirodo, nes dainės poetika deklaruoja gamtinio ir žmogiškojo pasaulio panašumą ir gyvūnų palankumą. Taip į sąmonę įbrėžiamas pastoviųjų daiktų pasaulis, o kartu ir santykio su tuo pasauliu būdas: žvėris, paukštis, augalas toks pat gražus ir svarbus, kaip ir tu. Taigi dainelės priartina vaikui aplinkinį pasaulį iki to intymaus atstumo, kuriame į jį kreipiasi motina, ir vaiko sąmonėje pasaulis tampa artimas, šiltas, jaukus.

Tuo pat metu dainelių tekstuose tapatinamas su gyvūnu, vaikas netiesiogiai patiria atskyrimą nuo globojančios mamos, tarsi persiima kitu vaidmeniu ir pasirošia „atsijunkymui“; patirdamas nuotykius su gyvūnais ar klausydamas jų nuotykių, kurie dažnai komiški ir nesėkmingi, lengviau susitaiko su frustracijomis,

nesėkmėmis. Toks realaus pasaulio personifikavimas ir artinimas prie vaiko turi nuteikti minčiai, kad, ir atsitraukus artimiesiems, jis liks pažįstamoje aplinkoje.

Neaptarta lieka dar viena svarbi psichologinė reikmė – sušvelninti nepasitenkinimą dėl norų atidėjimo, netenkinimo. Tam, reikėtų manyti, dažnai buvo pasitelkiamos dainelės apie maisto gamybą, iš turgelio laukiamus skanėstus ar kitus įspūdingus daiktus – muzikos instrumentus, gražius drabužius. Juk kas nors ypatinga žadama tada, kai negali suteikti to, ko norima dabar ir čia. Tokių žaidimų, padedančių atitraukti dėmesį, turime nemažai.

Iš pavienių liudijimų matyti, kad personifikuotų gyvūnų pasaulis neretai jau nebetilpdavo ir į dainelės ar žaidinimo rėmus, o tiesiog persmelkdavo kasdienį bendravimą. Jo tikslas buvo tas pats kaip ir dainelėse – mažinti nerimą, atitraukti dėmesį nuo fizinio diskomforto. Štai kaip gyvūnai pasitelkiami ir užkalbėjimuose:

Motinas ažužadėdava: jei vaikelis išsitinka [užsigauna – J. S.], tai motina pasuka pasuka ratu kalbėd[ama]: „Suku suku, ratu ratu, meškas kaku, vilka plaukais, kiškia taukais! Jau, vaikeli, dabar nesapa.“ Ir vaikas nustaja verkįs (LTR 1075/53/).

Dainelių ir pasakų herojai kitąsyk kūrybingai įkurdinami artimiausioje aplinkoje. Štai kaip Marija Motiejūnienė prisimena mamą dainininkę Ceciliją Baužienę, mokėjusią nuvyti dukrelės nuovargį šalin išmoningų pasakojimų:

Mama labai greitai vaikščiojo, tarsi plaukte plaukė. Aš tipenu paskui ir paleidžiu dūdas, kad atsilikau. <...> Nuo pievų kyla rūkas. Mama rodo man jį ir sako: „Tai vilkas pircį kūrina. O tį po jėglaliu kiškis duonų kepa“. Aš paspartinu žingsnį, taip rūpi pamatyti kiškį. „Vyzdėk po jėglaliu, gal ir tau paliko duonefės.“ Aš pasilenkiau ir ieškau, apžiūrinėdama kiekvieną vietelę, ir randu duonelės. Kokia skani. <...> Ir vėl einu linksma, pamiršusi, kad mama žadėjo panešėti (Baužytė-Motiejūnienė 1988: 354).

Tokiose situacijose akivaizdu, kad suaugęs žmogus, negalėdamas patenkinti vaiko noro, imasi gudrybės – dėmesio atitraukimo, lūkesčio patenkinimo nukėlimo, atitolinimo. Tai sumažina vaiko nepasitenkinimą, bet kartu ir rodo jam, kad jis pats nėra atstumiamas. Apie būtinybę išmokyti vaikus atskirti poreikių tenkinimą nuo atstumties L. Reid rašo: „jei vaikas neišmoksta atskirti atsakymo įvykdyti prašymą nuo savo asmens atstumties, šie dalykai jam lieka tolygūs, gali trukti visą gyvenimą ir dažnai lemti smurtinį elgesį bei kitokias pykčio išraiškos formas“ (Reid 2009: 65). Kaip priemonę padėti atskirti tuos du dalykus autorė įvardija elgesį, kai vaikui nenuolaidžiauojama, tačiau tuo pat metu jis neatstumiamas, nuo jo nesišalinama, bet, pripažinus jo sielvartą dėl norų neišsipildymo, jam pasiūloma alternatyva. Skaitydami folkloro pateikėjų biografijas bei atsiminimus, matome, kad daina, pasaka, žaidimas ar pasakų įvaizdžiai pasirenkami ugdytojų tada, kai

negalima patenkinti vaikų troškimų ir norima kaip nors jų dėmesį atitraukti, pakreipti kita linkme. Iš tų atsiminimų matome didelę praeities kartų nuovoką ir pagarbą vaiko norams, taip pat išradingumą taikantis prie aplinkybių.

Kaip matyti, vaikų folklorą sudaro daugiausia tekstai, kuriuos galėtume laikyti psichoterapiškai teiktiniais. Vis dėlto negalima nepaminėti ir tų negausių lopšinių ir žaidinimų, kurie kaip ir prieštarauja bendram vaizdui.

Retos, tačiau pasitaikančios intencijos – gąsdinimas, drausminimas, atstūmimas. Tiesa, tik du lopšinių tipai (Vk 25, 27) turi gąsdinimo motyvą:

Užmik, užmik, tu, vaikuti, Yra bute baubas Su stikliniais čebatukais, Su šikšniniais krepšeliukais, Kur vaikučius neša. Kai užmigs, Tai neras, Kai pabusi, Tai išneš LLD 21.

Gąsdinama raginant miegoti ir motyvuojant, kad miegančio niekas nečiups. Lopšinės apie baubą yra laikomos pedagogiškai atgyvenusiomis: neva gąsdinimas – feodalinio kaimo pedagogikos bruožas (Jokimaitienė 1970: 30). Bet maži vaikai gali patys išsigalvoti pabaisų ir atsikalbinėti užmigti. Kaip sako L. Reid, „nuo dvejų iki ketverių metų vaikas savo baimes paprastai įvardys baugiomis pabaisomis, pasirodančiomis jam esant vienam <...>. Tokios pabaisos atspindi: baimę būti apleistam; baimę pradingsiant tėvus; baimę pakibti tuštumoje (užmigęs jis praranda atramos taškus); nesąmoningą baimę mirti“ (Reid 2009: 41). Pasak gydytojos, neigti tokias pabaisas beprasmiška, tačiau galima žaidimu pavaizduoti, kaip pabaisa nugalima (ten pat: 42). Lietuviška lopšinė apie tykantį baubą, kaip matome, atitinka psichoterapeutų rekomendacijas, nes ji taip pat neneigia baubo, bet moko, kaip likti jo nepastebėtam. Be to, tas lopšinės baubas konkretizuotas, netgi išsipustęs, o įvaizdžio konkretumas irgi turėtų bent kiek mažinti abstraktų nerimą ir baimę.

Dviejose lopšinėse minima rykštelė – gal siekiant sudrausminti ar perspėti (*A a, mano vaiką* Vk 91, *A a a mažutė* Vk 96), dar keliose galima įžvelgti tam tikrą vaiko atstūmimą, tegul ir žaidybine forma. Keletoje kalbama apie vaiko netekimą, atidavimą; tai turėtų mažiuką trikdyti, bent kiek skaudinti.

Ypač stebina pabrėžtinis „abejingumas“ lopšinėse, kuriose žadama numarinti patį supamą vaiką. Toks „migdymas“ atrodo nepateisinamas. Ir tik atsitiktinai rasta pastaba viską paaiškina. 1936-ųjų metų Juozo Žydėlio rinkinyje Marijona Žydelytė-Igliuskienė (g. 1907 m. Šlaito k., Valkininkų prp.) šalia „lopšinės ūduojant“, „lopšinės dziugdziuojant“ padainuoja ir „lopšinę pikcinanc“:

*A-a a-a šitų, duos Dzievulis kitų,
Šitų numarysim, kitų pasdarysim.
A-a a-a mažų, duos Dzievulis gražų,
Mažų pakavosim, gražų šienavosim.*

*A-a a-a gailų, duos Dievulis meilų,
Gailų apkapsysim, meilų užaugysim...*

Ir paaiškina: „Seniau ir dabar kai kur dainuojama supanc jau dzidelį vaikų“ (LTR 954/18/).

Taigi tokia forma tarsi norima pasakyti, kad vaikas jau išaugo iš sūpavimų amžiaus, o pats supimas ironizuojamas. Kita vertus, rusų folkloristai, tiriantys rusiškas lopšines, yra linkę sieti supamo vaiko marinimo ir laidojimo motyvą su senu tikėjimu, esą miegas, sapnas ir mirtis tradicinėje kultūroje suvokiami kaip tokie patys dalykai, o vaiko migdymas – „tai jo siuntimas į kitą pasaulį arba svečių iš kito pasaulio kvietimas prie lopšio“ (Седакова 2004: 34–35). Paprastai tie svečiai – katinas, vilkas, antis (ten pat). Tikėtina, kad kadaise tokia miego samprata gyvavo ir Lietuvoje, tačiau šiame straipsnyje aprašoma XX a. vaikų tautosakos medžiaga šios simbolinės miego ir mirties sąsajos nepagrindžia.

Nors dauguma žiauresnių epizodų vaikų folklore, matyt, yra skirta didesniems, vis dėlto mušimo, naikinimo imitavimo pasitaiko ir kėkavimuose:

*Ladu ladu laduti,
Sumušė katutė puodukų
Ir papylė pypukų [pienukų], –
Brūkšt kanapesan,
Augū augū (vaiko rankutes kelia aukštyn)!
Daugiau neregėsime,
Kanapelas rausime,
Katutį sugausime,
Pak pak ir užmušme (ploja rankutėmis) LTR 1075(65).*

Akivaizdu, kad tokie žodžiai tiesiog reikalingi judesiui pagrįsti, motyvuoti, bet neabejotinas ir kitas momentas: kaimo vaikai nuo mažumės supažindinami su kenkėjais, šalia fantastinės pasaulio traktuotės yra, nors ir ne tokia populiarai, realistinė – vaikas turi suvokti, kad maistas, derlius yra gintini, saugotini.

Tautosakos rinkėjų užrašyta ir keletas dainelių, kurių centre – mirties motyvas, smurtas. Vaikų dainelių, kuriose mirties motyvas būtų pagrindinis, yra kelios: *Guli kiškis ant dirvono* Vk 253, *Vilkas ožką pjovė* Vk 266, *Aklas gaidys šieną pjovė* Vk 277, *Pasėjo tėvelis gelsvus mieželius* Vk 293, *Vijo kiškis peledą* Vk 304. Pastaruosius du tipus galima vertinti kaip išplėtotą medžioklės vaizdą, kuris moko kalbos vaizdumo ir kartu yra ironiška medžioklės parodija, o pirmieji trys atrodo niekaip nepateisinami. Šunų sudraskytas kiškis (Vk 253), višta, kapojanti gaidžiui akis (Vk 277), ir panašūs vaizdai šokiruoja. Kai kurios dainelės atspindi

anksčiau populiarius pedagoginius įpročius – mušimą už nemokėjimą atlikti tam tikrų veiksmų, viešą gėdijimą: *Žū žū pelėda* Vk 302, *Šarkelė šoka, tilvikas nemoka* Vk 432. Ypač retais atvejais žiaurumo motyvas gali net priminti šiurpę: *Seku seku sekmi, prisekiau in vartus, tan varti kacilas, tan kacili kacinas išdubusiu akeli, išpuvusiu šikini* LTR 1824(560). Pastaba nurodo, kad čia mažiems vaikams skirtas, o ne jų suimprovizuotas tekstas („Pasaka vaikams užbovyt“). Tokius tekstus galima paaiškinti nebent tuo, kad gąsdinimo ir keistumo elementai tikrai prikausto dėmesį ir gali puikiai atitraukti vaiką nuo kitų minčių. Vis dėlto pedagoginė ir etinė šių tekstų vertė šiandien atrodo abejotina.

Svarstant vaikų folkloro vertę dar lieka svarbus klausimas, ar jis atitinka mažamečių intelektą, ar visuomet folkloriniai kūriniai, kurie neretai į vaikams skirtą repertuarą ateidavo iš suaugusiųjų, atitiko vaikų suvokimo galimybes ir vaizdavo tokį meninį pasaulį, kokį ir būtų tikslinga rodyti mažamečiui. Tokių abejonių ypač kyla tais atvejais, kai (1) vaikams dainuojamos dainos apie paukščių ir žvėrių karus, vestuves, kuriose, panaudojant personifikaciją ir hiperbolę, ironiškai pateikiami socialiniai tipažai ir situacijos iš suaugusiųjų gyvenimo, iš pažiūros visai neaktualios vaikams, bei (2) dainelės apie neįtikėtinus įvykius, kuriose itin supainioti visi daiktai ir reiškiniai, kuriuos vaikas dar tik pradeda pažinti. Jose gyvūnai veikia visai neįprastai ir dažnai pažeisdami nusistojusius gamtos dėsnius ar netgi mėgdžiodami suaugusiųjų gyvenimą.

*Tindi rindi raška,
Kas ten miške braška?
Vilkas šieną pjauna,
Lokys riešutauna,
O kiškelis nabagėlis
Jau rugelius sėja.
Lapė bulves kasa
Ir kurmį užprašo,
Vanagėlis bajorėlis
Sau žemę akėja.
Varna kiaušius dėjo,
Šarka išperėjo,
Ežys, kuprą pasipūtęs,
Kūmų ieškinėjo.
O pa, o pa pa,
Kiškis vaikus lingavo,
Belinguodams apsnūdo,
Katinas nosį nukando* LTR 102b(268).

Tokio poetinio teksto išskirtinumas – personifikuotų veikėjų gausa, daug judesio, darbų įvardijimų, bet dar nėra priežastinio ryšio tarp veikiančiųjų ir nėra siužeto. Orientuojamasi į pradinius vaiko suvokimo žingsnius: atpažinti gyvūną ir veiksmą. Tai lemia kaleidoskopišką vaizdų keitimąsi ir fragmentiškumą. Čia dažnai bandoma kaip galima lakoniškiau įvardyti kuo daugiau judančių, veikiančių personažų ir taip vaiko vaizduotėje sukurti judrų, gyvybingą pasaulį. Tas vaizdų mainymasis puikiai atitinka vaiko smalsumą, natūralų domėjimąsi ir kartu paviršutiniškumą, negebėjimą ilgai susitelkti prie vieno daikto. Tokio fragmentiškumo gausu ir paukščių bei žvėrių vestuvėse ar grybų kare – dainose, kur motyvai siejami vieno bendro įvykio. Dainelės apie sergantį uodą, formulines dainas apie gyvūnelius *Atbėgs atbėgs pelė iš miško* Vk 453, *Tarnavau varnavau pas poną* Vk 454 tikriausiai jau reikėtų skirti prie vyresniųjų vaikų repertuaro. Čia vieno veikėjo vienam veiksmui skiriama ne eilutė, o visas posmas ar net daina, veikėjai tarp savęs susiję priklausomybės ar sąveikos ryšiais. Dainelėms būdinga auganti kulminacija. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad žaidinimų, kurie nuosekliai įvardytų kasdienių darbų seką, reta.

Linksmose vaikų dainelėse personifikacija, neįprasti dalykai lyg ir turėtų juokinti. Vyksta tai, ko nebūna: šarka peri, kiškis sėja, bajoras akėja... Bet toks komiškas efektas suvokiamas didesniems vaikams, kurie jau žino, kas ir kaip. O mažuosius turi pakerėti ritmas ir besikeičiančių judrių personažų kaleidoskopas. Taigi matome, kad vaikų folkloras turi kelis poetinio teksto suvokimo lygmenis ir taikymo būdus: vienas – komiškas, ironiškas – paaugusiems vaikams, kitas – tiesioginis (sąlygiškai pažintinis) – mažesniems, dar tik besimokantiems žodyno, o patiems mažiausiems – tai tik ritminių sąskambių žaismas. Kad dainelės iš tiesų buvo vienu metu atliekamos atsižvelgiant į amžiumi ir suvokimu nevienalytę auditoriją, rodo ir toks pateikėjos Elenos Skaudvilaitės paliudijimas:

Kartais reikia ir mažiuką užmigdyti, ir mus, didesnius, nuteikti ramiau laikytis. Tada senelė linguoja lopšį, bet, atkreipusi į mus malonų žvilgsnį, dainuoja lopšio savininkui, o sykiu ir mums žodžiais piešia šiurpoką vaizdą: „Aa-a, liuliuka, / Vilks papjuovi buliuka. Aiket, vyrā, ratavuoti, Buliaus krauje kaštavuoti...“ (Skaudvilaitė 1988: 523).

Kita vertus, dainelės apie nebūtus nuotykius (P. Jokimaitienė yra išskyrusi visą tokių dainelių pluoštą) turi ir svarbią pedagoginę vertę būtent ketverių–šešerių metų vaikams. Iš tiesų, pasak L. Reid, vaikams iki šešerių metų būdingas visiškas pasitikėjimas augintojais, patiklumas, fantazavimas, nes jiems „dar neišugdytas tokių dalykų nepagrįstumą įrodantis loginis mąstymas“ (Reid 2009: 67–68), o šios dainelės kaip tik skatina savarankiškai analizuoti, abejoti tuo, kas dainuojama, ugdyti nuovokumą. Taigi tokio amžiaus vaikams jos labai tinkamos.

Apibendrinami galime konstatuoti, kad, nors ir yra negausių išimčių, lopšinės, žaidinimai ir dainelės šiuolaikiniu psichoterapiniu požiūriu vaikams išskirtinai tinkamos. Jos stiprina vaiko saugumo pojūtį, padeda suvokti savo emocijas, taikytis su frustracijomis, moko etiško ir palankaus santykio su aplinka ir atitinka mažamečių suvokimo galimybes.

Jau cituoti ir toliau pateikiami tautosakos pateikėjų komentarai bei atsiminimai perša mintį, kad mažiesiems skirta tautosaka padėjo puoselėti švelnumą ir išsaugoti to švelnumo nuotrupas atmintyje. Jaukūs šeimyninio bendravimo (turbūt nesuklysim sakydami, kad patys jaučiausi) atsiminimai susiję būtent su dainavimo, sekimo, klausymo momentais. Ir nesvarbu, kad pati tautosaka ne visada atrodo itin subtili, meniška, terapiška; jos atlikimo situacijos parodo tikrąjį pedagoginį bei terapinį tėvų ir motinų talentą.

MAŽŪJŲ FOLKLORAS SUAUGUSIŲJŲ REPERTUARE

Tautosaką laikome tradicinės bendruomenės kultūriniu naratyvu, nes bendruomenė jį išlaiko, vartoja ir atsimena, perkuria, adaptuoja. Tačiau šis kultūrinis naratyvas ne visada atitinka konkrečios šeimos suvokimą, poreikius, įpročius, repertuarą. Būtent vaikų folkloras yra šeimyniškiausias, intymiausias ir orientuotas ne tiek į saviraišką, kiek į empatiško santykio su vaiku formavimą. Todėl, tiriant vaikams skirtos tautosakos terapinę vertę, jos terapinį vaidmenį, itin svarbu matyti šeimos, giminės repertuarą, kelių kartų biografijas, svarbu pastabos ar pasakojimai apie konkrečias vaikų folkloro atlikimo situacijas, pagaliau – šeiminei atmosferą namuose.

Deja, apžvelgti visus šiuos aspektus gana sudėtinga dėl medžiagos rinkimo specifikos. Praėjusio amžiaus viduryje ekspedicijų metu paprastai stengtasi surinkti kuo daugiau tekstų, nefiksuojuant atlikimo situacijos ir nekomentuojant, kas, kada, iš ko išmokta; nuo seno ieškoma užbaigtų, ilgų, meniniu požiūriu vertingų tekstų, todėl vaikų dainelės neretai likdavo nuošalyje. Dažniausiai buvo stengiamasi ne kuo pilniau užrašyti visą repertuarą iš vieno žmogaus, juolab šeimos, o kuo daugiau įvairių tekstų iš skirtingų pateikėjų (tai ypač pasakytina apie moksleivių ir studentų sudarytus rinkinius). Rinkiniuose retai užrašoma dainininko biografija, o vaikystės tema liečiama dar rečiau. Todėl rašant straipsnį, buvo ieškota šiai temai tinkamų rinkinių. Pirmiausia žvilgsnis kryo į P. Jokimaitienės rinkinius, nes ši mokslininkė daug metų domėjosi vaikų folkloru. Vėliau žvalgytasi ir po kitų patyrusių užrašytojų rinkinius, sudarytus XX a. viduryje, kuriuose apklausiami vyresnio amžiaus pateikėjai. Medžiaga tirta atsižvelgiant į tokius aspektus: 1) įprastinė vaikų folkloro apimtis vieno pateikėjo repertuare; 2) vaikų folkloras ir jo apsuptis (kitos dainos, atsiminimai, pasakojamoji tauto-

saka); 3) iš ko išmokta vaikų folkloro; 4) vaikų repertuaras ir biografija – kiek lemia pateikėjo amžius, šeimtinė situacija (kelintas vaikas šeimoje, ar turi anūką, ar gyventa su seneliais ir pan.); 5) kaip patys pateikėjai vertina vaikų folklorą, 6) rinkėjų dėmesys lopšinėms ir žaidinimams.

Tad koks gi tas tipinis vaizdas?

Tautosakos archyve P. Jokimaitienei priskiriami penki rinkiniai: LTR 3117, 3191, 3427, 3449, 4156. Juose pateikiama medžiaga rodo, kad beveik visi tautosakininkės apklausti pateikėjai, tiek vyrai, tiek moterys, mokėjo po vieną kitą lopšinę, žaidinimą ar vaikų dainą. Tačiau būdinga, kad net tikrai geri pateikėjai, iš kurių užrašyta po keliasdešimt dainų ar dainų su pasakomis, mokėjo tik vieną kitą kūrinių, skirtą patiems mažiausiems. Antai 67-erių metų Domicelė Mikailienė iš Trečionių kaimo, padainavusi šešiasdešimt dainų – vestuvinių, vaišių, šeimos, didaktinių, romansų, literatūrinių pagal Maironio žodžius, pateikia tik keturias vaikų dainas, iš kurių net ne visas priskiria šiam žanrui. Tai lopšinė „A a a, mažyti“, humoristinė „Svogūnėlis ir petruška“, pateikėjos apibūdiniu, „krikštynų“ ketureilis „Vilkas večeriojo“ ir „dainuojama linamynėje“ „Mūs lietuvaitė – darbšti mergaitė“ (Bernardo Brazdžionio žodžiai) (žr. LTR 3117). Kita pateikėja – Marija Čiurlienė (Anykščių r., Penionių k.) taip pat iš šešiasdešimt tautosakos kūrinių pateikė tik dvi vaikų dainas: „Ateina senelis atkiūtina“ (LTR 3191/26/) ir „Turėjo bobutė žilą oželį“ (LTR 3191/53/), bei vieną žaidinimą „Žadėja pupų sietų“ (LTR 3191/36/). Dainininkė ir pasakų sekėja iš Čiobiškio E. Gančienė pateikė 75 tautosakos kūrinius, iš kurių du buvo piemenų dainelės: „Ralio ralio, mana karvelas“ (LTR 3427/47/), „Debesėli, pro šalį“ (LTR 3427/67/). Tik dvi vaikų dainas (iš devyniolikos) tepadainavo ir Tamošius Augulis: „Žvirbli žvirbli! – Ko ko ko?“ (LTR 3449/152/), „Aš pasėjau lauki avižėlį“ (LTR 3449/153/). Daugiausia dainelių mažiesiems pateikė Veronika Dukšienė iš Švenčionėlių. Iš 47 dainų net šešios priklauso vaikų repertuarui: „Turėjo bobutė žilą oželį“ (LTR 3449/23/), ratelis „Šokinėkit, berniukai“ (LTR 3449/39/), „Išėjo tėvelis į mišką“ (LTR 3449/40/), „Mano tėvelis buvo kalvelis“ (LTR 3449/41/), rateliai „Tėvas burbuliavo“ (LTR 3449/46/), „Jurgeli, meistrelis“ (LTR 3449/49/). Deja, rinkiniuose labai trūksta biografijų ir komentarų prie tautosakos tekstų, todėl negalime žinoti, kada ir iš ko išmoktos pateikėjų dainos, kas jiems padėjo jas išlaikyti atmintyje, ar jos šiaip prisimintos, ar buvo labai mėgstamos. Sunku ką tikslesnio pasakyti ir apie vaikiško repertuaro reikšmę pateikėjams. Jis užrašomas dažniausiai tarp paskutinių rinkinio tekstų, o jie būna patys įvairiausi. Vartant rinkinius nesunku pastebėti, kad vaikų dainos dažnai tiesiog praslysdavo, nes ne tik rinkėjų, bet ir pateikėjų nebuvo laikomos vertingomis. Štai Alfonsas Juška apie Valeriją Petrikienę sako, kad „trumpos vaikiškos dainelės jai atrodo nevertos dėmesio: „Ana gi ysutė [trumpa – J. S.]“;

nors čia pat pateikėja ir daug tų dainelių moka, ir detaliai komentuoja atlikimo būdą, judesius“ (LTR 4162/170/).

Siekiant bent kiek tikslesnių duomenų ir įvairesnės medžiagos, atsirinkta dar keliolika rinkinių, kuriuose peržvelgta medžiaga iš skirtingų Lietuvos regionų. Galima teigti, kad šie rinkiniai pateikia būdingą XX a. pradžios ir vidurio pateikėjų repertuarą. Taip pat svarbių pastabų rasta Danutės Krištopaitės biografijų bei atsiminimų leidinyje „Aš išdainavau visas daineles“ (1985–1988) ir Ritos Černiauskiėnės sudarytoje knygelėje „Merkinės lopšinės ir žaidinimai“ (2007).

Pirmas dalykas, krintantis į akis, yra pateikėjų liudijimai rinkėjams apie nuolat skambėjusias dainas, apie dainavimą kaip kasdienės veiklos palydovą, pagaliau, apie nuolatinį vaikų maldymą dainomis. P. Jokimaitienė apie Ievą Puočiauskiėnę rašo: „Kur tik eidavo, ką dirbdavo, visur dainuodavo, o sekmadieniais susisodindavo dukteris apie save ir visos drauge dainuodavo“ (Jokimaitienė 1985: 234). Norbertas Vėlius apie Oną Bluzmienę: „Jos dvasinis turtingumas labiausiai pasireiškė auginant vaikus. Ir sūpavo, ir maldydavo juos vis su daina, – įvairiausiai žaidimais ir šokinimais“ (Braziūnas 1985: 48). Teresė Mikeliūnaitė – apie Juozapotą Rimkutę-Kairienę, pagimdžiusią dešimt vaikų: „Prie vaikų lopšio nuolat skambėjo dainos. Skambėjo ir vaikams augant“ (Mikeliūnaitė 1985: 18).

Pateikėjai dažnai teigia, kad nuo pat mažumės mokėjo dainuoti, o pats dainavimas jiems turi ypatingą vertę. Išvalgūs tautosakos rinkėjai yra užfiksavę ir tiesiog savaiminį pasitenkinimo jausmą, kurį teikia dainavimas, nuo mažumės įaugęs į kraują. Edita Meškuotienė: „Man, žinoma, mieliausios motinos dainos, nes jos kraujyje nuo vaikystės“ (Kelmickaitė 1985: 69). Bronė Špakauskienė: „Dainuoti mus niekas nemokė, tai įvyko savaime, be kokių pastangų, turbūt dar labai ankstyvoje vaikystėje, nes aš neatsimenu, kada nemokėjau dainuoti“ (Bernotas 1985: 168). Antanas Olšauskas (1988: 497): „Dainuoti, matyt, išmokau beveik tuo pat metu kaip ir kalbėti.“ A. Juška apie Albiną Buckienę-Šeinytę: „Dainuodama, ypač vaikiškas daineles, visuomet šypsosi, kartais, rodos, vos sulaukydama juoką“ (LTR 4162/268–272/).

Iš pavienių užuominų galima suprasti, kad daugiausia vaikų folkloro atsimeina tie pateikėjai, kurie augo gausiose šeimose, turėjo jaunesnių brolių ir seserų, kuriuos tikriausiai teko sūpuoti, ar matė, kaip tai daro kiti šeimos nariai. Štai V. Petrikienė sako: „Moma, kai mažus supe, giedojo. Aš tai jau nemenu, kap man supė, ale kap brolio vaikus“ (LTR 4162/180/).

Prie vaikų dainų bene dažniausiai rasime pastabą: „išmokė bobutė“, „dainavo dieras“ ir pan. Tai repertuaras, kurį seniausi kartu vienuose namuose gyvenantys žmonės tiesiogiai perdavė mažiausiems. A. Juškos rinkinyje (1970) Antanina Lukaitienė, padainavusi lopšinę „Šarkos varnos pušyje“, komentuoja: „Vis mum mažiem bobutė [dainuoja]. [O jūs savo anūkams? – A. J.] Ė kaipgi?“ (LTR 4162/91/).

Pasak pateikėjos, lopšinių dainavimas buvo vos ne nuolatinis veiksmas: „Maži vaikai buvo, vis dainuoji, kai migdi juos“ (LTR 4162/91/). Kita pateikėja, Paulina Lukšienė-Kuckaitė, padainavusi lopšinę, sako: „Vis itep ir dainuoji, ilgai gi tep“ (LTR 4162/54/). Čia pat patvirtina ir tokio dainavimo neabejotiną poveikį: „Dainuoju kap supu, ana (vaikaitė) ir tyli“ (LTR 4162/21/). Įdomu, kad šia taikomąja lopšinių funkcija neabejojama ir šiandien. Pagal pastarųjų laikų apklausas parengtoje knygelėje „Merkinės lopšinės ir žaidinimai“ nurodoma lopšinių paskirtis: jos ramina, vaikas greičiau užmiega (Černiauskiene 2007: 20), o štai žaidinimai, kaip ir seniau, atliekami „nupuolusiam“ vaikui raminti (ten pat: 43).

Iš rinkinių medžiagos labai sunku suprasti, kiek sąmoningai susipratusios būdavo mamos, dainuodamos vaikams daineles ir žaidinimus. Skaitant vaikų folklorą mums paprastai susidaro įspūdis, kad jis kažkaip savaime improvizuotas mamų supant ar kiuskenant vaikus, o vėliau patys vaikai imdavę žaisti žodžiais ir ritmais, pamėgdžiodami gamtą ar pašiepdami vienas kitą. Juk ritmiškas niūniavimas raminant yra beveik nesąmoningas veiksmas, atliekamas be pasirengimo, o ir dainelių tekstai – jei yra tiesiog perimti iš vyresniųjų – paties dainuojančiojo gali būti dainuojami be jokios pedagoginės ar terapinės intencijos. Vis dėlto pavienių žinių apie šviesias kaimo moteris, supratusias, kaip svarbu vaikus ugdyti pasitelkiant meną, esama. Štai Stefanija Pladukienė iš Geidučių kaimo (Skuodo r.) po vienos gana paprastos, bet, palyginti su kitomis, žodingos lopšinės („Čiūčia lylia, balandėli“) sako: „Vaiką supant dainuoja, ir ant kelių, ir lopšy. Reik kalbą mokyti, o kaip išmoks, kad žodžių nesakysi“ (LTR 4026/12/).

Liudvikas Giedraitis užfiksavęs ir kitą jos samprotavimą, esą dainelės jai „ne tik priemonė vaiką sudominti, pažaidinti, užmigdyti, bet ir supažindinti su aplinka, šio to išmokyti. Padainuoja dainelę, ir vaikas, esą, jau žino, kad kiškėlis „pilkas“ ir taikos į daržą „kopūstėlių vogt“, o kalytės – „ausytės stačios, akytės plačios, kojytės baltos ir visad šaltos“ (Giedraitis 1985: 265).

Šiandieninės, kaip tikriausiai ir senų laikų, mamos ir močiutės puikiai supranta, jog dainuojančios, „kad vaikai saugūs jaustųsi, kad jie ne vieni“ (Černiauskiene 2007: 20). L. Šapalienė nuo Merkinės taip samprotauja: „Tuo metu tarp mamos ir vaiko yra stiprus ryšys, [ji] pradeda mokyti švelnumo“ (ten pat: 41).

Iš dalies paradoksalu, bet pačios lopšinės dažniausiai neparodo viso to švelnumo, palankumo vaikui ir atsargumo su juo bendraujant, koks jis buvo įprastas namuose. Apie šį jausmą dažniausiai suvokiame iš komentarų ar atsiminimų. Štai S. Pladukienė padainuoja perfrazuotą ir vaikui pritaiktą sugultuvių dainą ir pakomentuoja:

Gulk gulk, nebijok, Patalėliais apsiklok. Patalėliai pūky, Kiek ten buvo juoko. Poduškelė viena, Ir ta pati šiena. Drobulėliai siauri, Ir tie patys kiauri. Tai dainelė vaikams paguldyti, kai nenori eit miegoti. Prisiviliot juos nori (LTR 4062/118/).

Tik iš to trumpo komentaro ir supranti, kiek spontaniško kūrybingumo ir atsivadavimo yra linkęs parodyti vaiką auginantis asmuo.

Augančiam vaikui dainavimas, muzikavimas yra tiesioginis saitas su motina, kuri dėl daugybės darbų jau vis mažiau jam gali skirti tiesioginio dėmesio. Tai liudija ir žymieji pateikėjai. Antai Marija Gaidienė sako: „Būdavo, motulė verpia, o aš užsitraukiu kampelin ir klausau, kaip ji gieda. Poraroz išgirstu, ir jau pati giedu“ (Jokimaitienė 1985: 233). Kostas Bložė dūdele grojo nuo piemenystės. „Pūsdavęs ir pūsdavęs, net žandai išsipūsdavę kaip varlei. <...> Toli būdavę girdėt, net už trijų kilometrų. Vaiks gana, a mama girdž...“ (Burkšaitienė 1988: 142). „Tėvas siuva, motina verpia, mes su seseria mezzgam, siuvinėjam, ir visi dainuojam. Kad gera būdavo! Dainos jungdavo visą šeimą“ (Kačerauskienė 1988: 123).

Argi tai ne tarpinio objekto požymis – jungti, teikti komfortą?

Kad bėgant metams dainos išlaiko vieną svarbiausių tarpinio objekto funkcijų – palaikyti saugumo jausmą, rodo ir atsiminimai, kaip dainavimu įveikiama baimė. Pateikėja po dainos citatos sako: „Vakarais neįauku, biškį kas krebždeli – ir dairais, ir miego nenori. Niūniuoji sau“ (LTR 4062/12/).

Ypač daina padėdavusi, kai jaunystėje reikėdavę kur eiti tamsoje. Tuomet dainuota gal ir tikintis žvėrį išbaidyti. Pasak V. Aidulio, pateikėjas „Žuro Paliukas iš Sklodonių kaimo“ nors ir nekokį balsą teturėjęs, bet „išsireiškęs: „Bijau mergaitę palydėjęs [grįžti], bijau ir rėkiu (dainuoju), kad vilkas kelių [ne]pereit“ (LTR 4313, p. 2).

Dainų terapinę funkciją – padėti susitaikyti su frustracija – taip pat yra paliudijęs ne vienas dainininkas. Štai kaip išsitaria Marijona Naujokaitienė-Kazlauskienė: „Be dainų gyvenimas būtų labai nesmagus. Būčiau kaip užmušta!“ (Daniliauskienė 1988: 158). Domicelė Paršeliūnienė-Matonytė taip pat sako: „Kuom gi nusiraminsi, tik dainom“, „Kai dainuoju, atrodo, su kuom pasišneku“ (Matonis 1985: 330); jai antrina Feliksas Mulkis: „Kai dainuoju, jaučiu, kad gyvenu“ (Belopetravičius 1988: 563). Taigi, kaip rodo tautosakos šaltiniai, pačių pateikėjų sąmonėje, jų atmintyje dainavimas yra užsifiksavęs kaip saugumą, psichologinį patogumą teikianti, nerimą slopinanti veikla. Tie paliudijimai nėra rinkėjų išprovokuoti, bet tarsi netyčiom išsprūdę, todėl dar įtikinamesni. Įdomu, kad tradicinės kultūros atstovams terapinis dainavimo aspektas aktualus išlieka ir brandžiame amžiuje, o dainavimas, kurį, sekdami psichoterapeutais, laikome tarpiniu objektu, ilgainiui imamas sieti su prasme, laime ir gyvenimo pilnatve.

GAIRĖS TOLESNIEMS PAMĄSTYMAMS

Prieš kelis dešimtmečius Vida Daniliauskienė retoriškai klausė: kas atstos dainos psichofizinį poveikį, bendravimą, išsikrovimą, nusiramimą – dainoje ir su daina? (Daniliauskienė 1988: 161). Šiandien galime pasakyti, kas visa tai iš mūsų

gyvenimo beveik išstūmė, bet, deja, vargiai pajėgia atstoti. Knygos, televizija, internetas, muzikos įrašai vis dažniau pakeičia artimo žmogaus balsą, pasyvus žiūrėjimas į margaspalvį lapą ar ekraną – tikrą bendravimą, o tolimų ar net fantastinių kraštų vaizdai – vaizduotės lavinimą klausantis. Bet mažam vaikui niekas negali pakeisti mamos glėbio, išmintingo, jautraus, žaismingo reagavimo į situaciją, kai rankų judesiu, meniniu tekstu, žaidimu paguodžiama, paskatinama, pamokoma ir patvirtinamas ryšys.

Šiuolaikinis vaizdo ir garso menas vaikams yra ypač masinantis, sakytume, hipnotizuojantis formomis, spalvomis, efektais. Jis puikiai patraukia dėmesį ir čia pat verčia vaiką visiškai pamiršti save, savo poreikius, nepasitenkinimą, netgi ignoruoti fizinius pojūčius, frustracijas. Mažametis taip įtraukiamas, kad pamiršta, kas jis yra, kaip jam norėtusi būti. Margas pasaulis ekrane masina, bet sykiu ir kelia nerimą. Todėl vienu, dvejų metų vaikai, kambaryje palikti prie televizoriaus ekrano, paskubomis ieško tarpinio objekto – stipriau nei įprastai apsižioja nykštį, nusitveria mėgstamo daikto – ir toliau stebi tylėdami. Kaip augs vaikas, fizinę globą ir atrakciją gaunantis iš skirtingų šaltinių, nepatirdamas guodžiančios, atliepiančios žodžio ir garso galios? Ar vėliau, užaugus, kultūra, menas, religija jam bus saugantys, telkiantys, savi?

ŠALTINIAI

- LLD – *Lietuvių liaudies dainynas*, t. I: *Vaikų dainos*, parengė Pranė Jokimaitienė, melodijas parengė Zofija Puteikienė, Vilnius, 1980.
 LTR – Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto Lietuvos tautosakos rankraštynas.
 Vk – Vaikų dainų skyrius Lietuvos liaudies dainų kataloge.

LITERATŪRA

- Alekna Raimundas 2008. Transakcinė analizė, kn.: *Psichoterapija: Knyga profesionalams ir smalsiems*, sud. ir red. E. Laurinaitis, R. Milašiūnas, Vilnius, p. 237–262.
 Baranauskienė Birutė, Daškevičienė Jūratė 2008. Vaikų ir paauglių psichoterapija, kn.: *Psichoterapija: Knyga profesionalams ir smalsiems*, sud. ir red. E. Laurinaitis, R. Milašiūnas, Vilnius, p. 319–346.
 Belopetravičius Jonas 1988. Jadvyga Leišienė–Zikaraitė, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, [kn.] 2, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, p. 563–566.
 Bernotas Albinas 1985. Vaikščiujantys malūnai, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, [kn.] 1, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, p. 160–183.
 Braziūnas Vladas 1985. Darbšti Talačkonių siela, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, [kn.] 1, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, p. 46–63.
 Burkšaitienė Laima 1988. Mes – baisogaliečiai ir sūduviai, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, [kn.] 2, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, p. 141–153.
 Černiauskiene Rita 2007. *Merkinės lopšinės ir žaidinimai*, Merkinė.
 Daniliauskienė Vida 1988. „Užgimiau dainuodama“, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, [kn.] 2, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, p. 153–161.

- Jokimaitienė Pranė 1970. *Lietuvių liaudies vaikų dainos*, Vilnius.
- 1985. „Ei girdėc girdėc, kap Marcinkonyse gieda“, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, [kn.] 1, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, p. 224–238.
- Kačerauskienė Aldona 1988. Felicijos Adomonienės dainavimo pamokos, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, [kn.] 2, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, p. 123–141.
- Kelmickaitė Zita 1985. Palikimas vaikų vaikams, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, [kn.] 1, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, p. 63–70.
- Leskauskas Darius 2008. Psichoanalitinė psichoterapija, kn.: *Psichoterapija: Knyga profesionalams ir smalsiems*, sud. ir red. E. Laurinaitis, R. Milašiūnas, Vilnius, p. 49–72.
- Matonis Vaidas 1985. Domicelė Paršeliūnienė. „Kai dainuoju, atrodo, su kuom pasišneku“, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, [kn.] 1, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, p. 323–332.
- Mikeliūnaitė Teresė 1985. Užupių dainininkės, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, [kn.] 1, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, p. 15–27.
- Milašiūnas Raimundas 2008. Psichoanalizė, kn.: *Psichoterapija: Knyga profesionalams ir smalsiems*, sud. ir red. E. Laurinaitis, R. Milašiūnas, Vilnius, p. 23–48.
- Motiejūnienė-Baužytė Marija 1988. Gyvenimas kaip daina, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, [kn.] 2, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, p. 332–373.
- Olšauskas Antanas 1988. Dainuoti visada buvo smagu, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, [kn.] 2, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, p. 496–503.
- Reid Louise 2009. *Vaikų nerimas: Kaip įveikti jį be vaistų ir terapijos*, Vilnius.
- Skaudivilaitė Elena 1988. Dainininkė mano gimtinė, kn.: *Aš išdainavau visas daineles*, [kn.] 2, sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė, Vilnius, p. 518–529.
- Winnicott Donald Woods 2009. *Žaidimas ir realybė*, iš anglų kalbos vertė Milda Morkytė, Vilnius.
- Седякова О. А. 2004. *Поэтика обряда: Погребальная обрядность восточных и южных славян*, Москва.

The Therapeutic Value of Lullabies and Games

JURGA SADAUSKIENĖ

Summary

The subject of analysis in this article embraces the part of Lithuanian folksongs meant for the small children. It basically consists of the lullabies and playful games, by which children are soothed, put to sleep, or cheered up. Beside its narrow applied functions, this part of folklore also develops the children's ear for the music, their imagination, doubtlessly performing an important psychotherapeutic function as well. The latter is in the focus of analysis of this article, being discussed on the grounds of the works by the psychotherapists dealing with the art as a transitional object (Donald Woods Winnicott) and the children's anxiety (Louise Reid), as well as the general psychology of children. According to the author, in the traditional Lithuanian rural society, singing for the small children was among the chief means of providing them with a sense of security and psychological comfort, which used to preserve its therapeutic value in the course of their entire life, as repeatedly noted by the folk singers. By analyzing numerous texts and the performing situations, as well as the personal observations and memoirs of the folk singers, the author elucidates the role played by this kind of folklore as an effective means of therapy, capable of enhancing the child's sense of security and aiding his / her adaptation in the surroundings. Thanks to these qualities, the traditional children's folklore maintains its great value as means of communication between the child and his / her mother even nowadays.